

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo
2/2009

Georg Friedrich Händel – portreto da Carl Jaeger

Artiklo pag. 10 - 11

Kara lekteri!

Kande en januario 2006 per komuna esforco di ni omna unesmafoye l'Ido-Saluto aparabis en nia redakterio, ni ne ja savis, quale aranjari la diversa teknikala labori. Vere bona kompostado, korektigado, imprimado ed expediado decidas adminime same esencale pri la rezulto kam la selekto e tradukado di la texti. Pos kurta tempo singlu trovis sua domeno, ube lu perfekteskis tam bone kam posible. De la komenco ni recevis permananta susteno de extere, precipue de nia "maestri" Alfred Neußner e Günter Anton relate la tra-regardo. Ni dankas pro lia konciencoza helpo.

Sempre ni tendencis demonstrar, ke principale omna texti esas tradukebla, quankam til hodie multa helpili mankas, exemple Ido-atlaso. La bona propozo di nia Italiana amiko Gennaro Cappelutti, qua volas uniformigar la nomi di la landi, segun nia savo ankore ne esis diskutita. Malgre la helpanta "Suplementa Ido-Lexiko" da Gonçalo Neves ofte koaktate ni regardas aden stranjera vort-libri por kompozar mankanta Ido-nocioni, kelkfoye kun dubitoza suceso. Ca-okazione ni regretas, ke sioro Neves ne durigis sua tre importanta e fruktoza laboro sur la voyo vers la triumfo dil Ido. Ni questionas, quon la DK dil ULI entraprezas, por avancigar ca importanta tasko?

Vere la laboro por nia revueto plezas a ni til cadie. La redakterio esas familiaria grupo ek kin Idisti. Tamen ni deziras, ke pos un til du yari plu yuna Idisti asumos l'edito dil Ido-Saluto. Ka lore ol aparos en Berlin, München, Bonn od altraloke, to esas tote indiferanta, ma ni bezonas tre balde sucedanti. Qua deziras komencor ica bela tasko, helpota da ni?

Via redakterio

Tezo 1 da Marion Gräfin Dönhoff

Sen su-limitizeso e su-diciplino nula komuna ento povas vivar. Singla komunajo bezonas reguli, bezonas normi, segun qui omna individuo povas orientizar su, anke certa ligili e tradicioni esas ne-kareebla.

Ne-limitizita liberaligo, libereso sen su-limitizeso duktas a kaoso e fine a sua antitezo, al autoritatoza koaktado. Omna socii bezonas etikala minimkonsento, ol peceteskas sen ol. Ralf Dahrendorf, la liberalano, avertas pri la fantomo, ke "libereso divenos a ta existentialisma inkubo, en qua omno esas posibla e nulo esas importanta".

Liebe Mitglieder der Deutschen Ido-Gesellschaft,

wir erinnern an die Ihnen mit Datum vom 30. 11. 2008 zugegangene Einladung für die am **Sonnabend, den 16. Mai 2009**, um 14 Uhr, in Nürnberg stattfindende Jahreshauptversammlung. Nachstehend informieren wir Sie über den Entwurf der Tagesordnung.

1. Feststellung der Beschlussfähigkeit
2. Beschluss zur Tagesordnung
3. Bericht des Vorstandes
4. Kassenbericht
5. Bericht der Kassenprüfer
6. Diskussion zu den Punkten 3, 4 und 5
7. Entlastung des Vorstandes
8. Wahl
  - 8.1 Wahl der Wahlkommission
  - 8.2 Wahl des Präsidenten
  - 8.3 Wahl des Vizepräsidenten
9. Satzungsänderung (s. nächste Seite)
10. Anträge, ggf. Beschlüsse
11. Verschiedenes

Im Versammlungslokal besteht die Möglichkeit zum Mittagsessen vor Versammlungsbeginn.

Frank Kasper
Vizepräsident der DIG

Organisatorisches zur Jahreshauptversammlung

Das „nestor“-Hotel befindet sich in der Bucher Straße 125, 90419 Nürnberg, Telefon (0911) 34760, ganz in der Nähe der Gaststätte Platnersanlage. Das Doppelzimmer kostet 89 €, das Einzelzimmer 79 € pro Nacht. Ein Stellplatz in der hoteleigenen Tiefgarage kostet 8,50 € pro Nacht. Bahitreisende nutzen vom Nürnberger Hauptbahnhof die Straßenbahlinie 9 in Richtung Thon bis zur Haltestelle Friedrich-Ebert-Platz zur Gaststätte Platnersanlage bzw. Bucher Straße/Nordring zum nestor Hotel. PKW-Reisende reisen am einfachsten über die Autobahn A3, Ausfahrt Tennenlohe, an und fahren auf der Bundesstraße Richtung Nürnberg. Diese führt nach wenigen Kilometern direkt zum „nestor“-Hotel und ca. 1 km später zur Gaststätte Platnersanlage.

Vorschläge zur Änderung der Satzung der DIG zur Jahreshauptversammlung 2009

Auf Verlangen des Finanzamtes Berlin sind Satzungsänderungen erforderlich.

Formulierung laut gültiger Satzung vom 02.07.2005 Letzte Änderung: 23.08.2008	zu beschließende Änderungen (Änderungen sind zur besseren Übersicht hervorgehoben)
<p>§ 7. Finanzen</p> <p>Die Gesellschaft ist nur mit ihrem eigenen Vermögen haftbar. Sie finanziert sich aus Beiträgen und Spenden. Die Mindesthöhe des Jahresbeitrages wird von der Jahreshauptversammlung für das kommende Kalenderjahr festgelegt. Bei Notwendigkeit kann die Jahreshauptversammlung Umlagen beschließen.</p> <p>Ehrenmitglieder sind von der Beitragszahlungspflicht entbunden.</p> <p>Bei Beendigung der Mitgliedschaft sind alle Ansprüche gegenüber der Gesellschaft erloschen. Der Gerichtsweg ist zulässig</p>	<p>§7. Finanzen</p> <p>Die Gesellschaft ist nur mit ihrem eigenen Vermögen haftbar. Sie finanziert sich aus Beiträgen und Spenden. Die Mindesthöhe des Jahresbeitrages wird von der Jahreshauptversammlung für das kommende Kalenderjahr festgelegt. Bei Notwendigkeit kann die Jahreshauptversammlung Umlagen beschließen.</p> <p>Ehrenmitglieder sind von der Beitragszahlungspflicht entbunden.</p> <p>Bei Beendigung der Mitgliedschaft sind alle Ansprüche gegenüber der Gesellschaft erloschen. Der Gerichtsweg ist zulässig.</p> <p>Mittel der Gesellschaft dürfen nur für die satzungsmäßigen Ziele verwendet werden. Die Mitglieder erhalten keine Zuwendungen aus Mitteln der Gesellschaft. Es darf keine Person durch Ausgaben, die dem Zweck der Körperschaft fremd sind, oder durch unverhältnismäßig hohe Vergütung begünstigt werden.</p>
<p>zu § 8. Auflösung</p> <p>Die Auflösung der Gesellschaft bedarf der Zustimmung von 2/3 aller Mitglieder. Bei der Auflösung der Gesellschaft fällt ihr Vermögen an eine juristische Person des öffentlichen Rechts zwecks Verwendung für Förderung internationaler Gesinnung, der Toleranz auf allen Gebieten der Kultur und des Völkerverständigungsgedankens.</p>	<p>zu § 8. Auflösung</p> <p>Die Auflösung der Gesellschaft bedarf der Zustimmung von 2/3 aller Mitglieder. Bei der Auflösung der Gesellschaft oder bei Wegfall steuerbegünstigter Zwecke fällt ihr Vermögen an eine juristische Person des öffentlichen Rechts zwecks Verwendung für Förderung internationaler Gesinnung, der Toleranz auf allen Gebieten der Kultur und des Völkerverständigungsgedankens.</p>

La morto venas ek la aquo

125 yari ante nun la kolero-bakterio esis izolita da **Robert Koch**

Segun UN-informo multa dekamili de homi til nun esas mortinta pro kolero en Zimbabwe. La fino dil epidemio ne esas pre-videbla. Ankore 150 yari ante nun la kolero esis konocata anke en l'urbegi di Europa. Ol furiajis en Berlin, Wien e Paris e multa altra metropoli. Versimile pos 1817 ol importacesis del Indiana Ganges-delto ondope tra komerc-voysi e per soldati a Moskva, St. Peterburg ed al Baltika. Pose la kolero avancis pluse vers la westo. La simptomi: forta diarei, spasmi, vomado, des-aquizado, deficitio renala, kolapso, komato. Se ol ne esas traktata medikale, sequas ofte la rapida morto.

Dum la yaro 1866 en Berlin sukombis cirkume 6000 homi ad ol, en la rejio Prusia esis mem 115 000 homi. Anke en Francia, ube segun Heinrich Heine on “vartis la kolero kun kuriozeso e sen-shama sentenci”, la morbo nihiligis centamili. Ye kelka loki mankis sarki. Perplexa medicinisti disputis pri la kauzi di ca kontagio di lia epoko. Propra kolero-jurnali, kelka kun l'indiko “desinficirt”, kolportis la maxim nova teroriganta informi.

Dum la sequanta yari la situeso pluboneskis, anke se l'efektigero esis ankore ne-konocata. La higieno en la metropoli pluboneskis anke danke moderna kanalizuro e purigado dil aquo rezidua. En Europa preske ne erupto eventis, ma 125 yari ante nun dum la somero 1883 en Egiptia. “La frontieri di Europa semblis minacata”, on raportis pri ta fakteto. “La Germana guvernerio quik esis rezolvanta equipar expediciono de Berlin por explorar l'epidemio”, e probar uzar ibe maxim efektoze posible la milion-sumi promisita da westala stati, en lando, qua ignoris sistemale omna averti e protekto-aranjji.

Expediciono ad Egiptia – qua devus guidar ol? Por ta tasko nur Robert Koch esis kapabla, tatempes la medicin-hero. En la antea yaro il diskursabis en Berlin e Wiesbaden, ke tandem il sucesabis demonstrar l'efektiganti dil altra epidemio, qua same favorigis la homi kam la kolero: la tuberklozo. Wilhelm I. nominis quik Koch kom „Kaiserlicher Geheimer Regierungsrath“ (imperiestrala sekreta guvernala konsilisto), qua laboris en la „Berliner Gesundheitsamt“ (Berlinala ofico por saneso), ma ne ja esis profesoro. L'imperiestro bone acceptis, ke la ministraro sendis Koch ad Alexandria por ofrar ibe helpo, anke pro konkurenco a kolegi de la ne-amata Francia, quan on

vinkis dum la milito. Un de la Franca medicinisti mortis en Egiptia – pro la kolero.

Koch esis akompanata da kelka stabala mediki, inter li Georg Gaffky, sua balde maxim importanta kun-laboranto. Dum la voy-iro Koch skribis, ke semblante l'epidemio des-kreskas rapide. Tamen l'exakta ed ambicioza exploristo ankore povis examenar plura kolero-kadavri. "Me trovis kelka tre interesiva kozi, ma la precipua kozo esas ne-klarigita", tale sua raporto quar semani plu tarde.

Sua grupo serchas la traco di la kauzi bakteriologiala e la propago di la kolero, quale anke Gaffky raportas a Berlin, ol studias la aquo-provizado, la ne-suficanta filtrado e la situeso alonge la Nil. La Londona mediko por povri John Snow ja 1854 trovabis klara indici, ke kontagiita aquo favoras l'epidemio. To esas problemo, pro qua catempe ankore multa povra landi sufras, por exemplo Zimbabwe, same urbegi kun ne-suficanta kanalizuro e provizado kun drink-aquo. En feko-probi ed intestino-tisuo di multa kolero-viktimi Koch sempre itere trovas per mikroskopo karakteriziva jermi kurvigita quale komo, qui pro to nomizesis anke komo-bacili. Simile kam la Italiano Filippo Pacini ja dum plu frua studii en Berlin e Hamburg il ja regardabis oli.

Dum decembro 1883 la komisitaro voyajas pluse de Egiptia a Kalkutta en India. En sua origin-lando l'epidemio esas ankore nun aktiva. Anke ibe Koch renkontras la komo-bacili. E tandem il sucesas izolar oli, qui evidente ne bezonas irga hosto, e kultivar li. Erste plu tarde possiblesas per li infektar vizeate animali.

Evidente toxiko ek ca bakterii efektigas ca simptomi – l'unesma pruvo por to, quon ca jermi, nomizita 'Vibrio cholerae', efektigas. Dum la vintro 1883/84 Koch skribis pri to plura protokoli a la ministerio pri interna aferi en Berlin. Erste en mayo 1884 la komisitaro retro-venas a Berlin salutite joyegite e rekompensite riche.

Hodie on savas plu multo pri ca entero-toxino ek la kolero-bacili, ula komplikite konstruktata proteino, qua des-aquizas rapide la korpo e nihiligas viv-importanta elektroliti.

Quankam hodie medikamenti kontre la kolero existas, l'epidemio ankore trovis dekamili de viktimi, ultre Zimbabwe recente en Vietnam, Irak, Angola e Kongo. La remedili ne esas sat multe efikiva. Do l'organizuro por saneso di la mondo, qua 1992 konstruktis globala 'Task Force' kontre kolero-erupti, des-konsilas la til-nuna vacin-seri aplikata inter-musku. Anke ol ne prizas donar profilaxiale amasatra anti-

biotiki; tala nur sugestas “ne-vera sekureso”. Ma esas importanta dum la maladeso maxim balde posible haltigar la des-aquizado per ula spezala drink-solvuro.

Segun la Robert-Koch-Institut en Germania omnayare esas en-registrigita nur du, tri kazi di ica registro-debanta morbo. Quar yari ante nun inuesto publika montris tale, quale la „image“ di la kolero esas che ni: 81 po cent di la demanditi evaluis alte til tre alte olua danjerozeso, ma nur 13 po cent konsideris infekto kom posibla. Evidente la kolero esas tre fora de Europa. Ma ibe, ubi la aquo-higieno esas ne-suficanta, ol sempre riviveskas. En Zimbabwe l’epidemio e la protesti di la populo povus amorcar kelko por la tote tro postulata sistemo, quo anke pro la kolero minacas: la rapida morto.

Artiklo da Eckart Roloff, ek “Neues Deutschland” (20. 12. 08)

(t: gs)

Louis Braille, la kreinto di la skribmaniero por blindi

Per la konocado e dominaco di la Braille-skribmaniero depos la mezo di la 19. yarcento blindi trovas la fundamento, qua helpas a li, ganar la maxim granda nedependeso de la vidanta homi en privata, oficala e profesionala domeni. Ma to esis longa voyo.

Dum la yaro 1784 Valentin Haüy apertigis la unesma skolo por blindi en la mondo, la nacionala instituto por yuna blindi en Paris e per to kreis la fundamento por generala kultivado di la blindi. Dum la sequanta yardeki produktesis en omna kultur-nacioni skoli por blindi. On kreis la necesa moyeni por la lernado, ma mankis skribmaniero, quan la lernanti povis facile lernar, bone skribar e rapide lektar.

1786 per instigo da Haüy aparjis l’unesma libro en Latina relief-skribmaniero. Kelke desfacile blindi povis lektar to, ma neposibla esis la skribado. Esas la merito di la blinda puerulo Louis Braille, developar apta skribmaniero. Per ica genioza inventuro il kreis tote nova fundamento por la lernado da la blindi.

Louis Braille naskis ye la 4. di januaro 1809 en la vilajo Coupvray, situata proxim Paris. Louis esis la quaresma filio di la harnestisto Simon Renne Braille, e lu tre prizis ludar per ledro-rezidui en la laboreyo di sua patro. Kande lu esis triyara, accidento eventis. Per cizeleto lu defektigis sua

okulo. Pro infekto, qua anke influis l'altra okulo, lu tote blindeskis.

L'unesma instrukton la inteligenta puerulo recevis da la paroko.

De la sepesma vivyaro lu vizitis la vilajala skolo. Kande lu evis 10 yari, lu venis aden la blind-instituto en Paris. Segun quante lu evis, lun dolorigis sempre plu multe la fakteto, ke por lu e l'altra blindi ne existis voyo a kulturo, instrukto e cienco. Lu forte deziris, inventar skribmaniero por blindi.

La Franca kapitano Charles Barbier (1767 - 1841) kreabis por skopi militara nokt-skribmaniero, konsistanta ek elevita punti, qui devis helpar transdonar importanta informi dum la miliro. Anke dum nokte la oficiri devis esar kapabla, per tastar lektar la informo sekreta. Pri skribmaniero por blindi lu ne pensabis. Ma pose lu inventis 4 sistemi, di qui anke la instituto en Paris 1821 probis una. Ma on konstatis, ke dum la praktikado ol ne esis uzebla. La literi esis tro granda e la punti neklara. Propozin por chanjo Barbier refuzis.

La yuna tre inteligenta Louis Braille uzis to kom fundamento por multega experimenti. Dum 1825, evanta 16 yari, lu trovis extraordinara solvo. Lu uzis sis punti, ordinigata en rektangulo e per to lu trovis 63 posiblesi di kombinado. Per to lu sucesis liberigar su ipsa e sua blinda kompani ek la izoleso intelektala ed atingis reala alfabetizo di la blindi. Kelka yari pose lu havis nova suceso, pro ke lu inventis anke apta skribmaniero por noti.

Por muzikisti lu do kreis la posibleso, ipsa studiar lia kompozuri.

Komencanta probi por stenografado anke venas de Louis Braille.

On nun povus supozar, ke la publiko joye acceptabis la Braille-skribmaniero, ma fakte eventis la kontreto. On memoris la mala experienci pri la nokt-skribmaniero da Barbier ed anke la Franca Akademio unesme desaceptis la nova sistemo.

Braille ne perdis la kurajo per to. Seninterrupte lu laboris por sua skribmaniero, quankam sua sanes-stando sempre plumaleskis.

Dum 1850 lu fine atingis sua skopo: La Franca skoli por blindi agnoskis la sis-punt-sistemo.

To esis lua lasta triumfo. 1852, evante 43 yari, lu mortis pro pulmo-morbo. Vice Braille-skribmaniero til hodie ne existas sistemo esante plu facila e bon-uzebla, ed ol esas uzata da la blindi en omna kin parti di la mondo.

Plukurtigita tradukuro da Heidi Neussner, segun artiklo da la Blindenhilfswerk Berlin

Fer-ligno (Olneya tesota)

Se vu uldie vizitos l'urbo Hermosillo e deziros autentika suveniro di la regiono, sendubite la maxim bona esos taliita figuro facita ek fer-ligno. Fer-ligno (Hispane: palo fierro, Angle: ironwood) esas la kustumala nomo di ligno, qua venas del arboro Olneya tesota, olqua kreskas en la dezertala zono di la stato Sonora, ye la nordo di Mexikia ed anke ye la sudala parto dil Usa.

Vu marchez tra la strado Rosales adsude, e kande vu atingos la avenuo Aquiles Serdan, en la quartero Centro di Hermosillo, qua esas la historiala parto dil urbo, vu renkontros quik avan l'edifco di Posti di Mexikia kelka strad-vendeyi, qui ofras legale a la vizitanti ed a la generala populo la maxim diversa varietati pri figuri ek fer-ligno, de mikra figuri, qui esas granda de apene poka centimetri, til enorma figuri, qui esas longa mem til un metro.

La figuri varias inter bestii regionala (baleni, pelikani, mar-hundi, agli, marala tortugi, sovaja kapruli, espado-fishi) ed anke homala figuri, precipue ti, qui identifikas la regiono Sonorana; la dansisto di la cervo-danso. On povas anke komendar specala figuro ye la vendisti, qui informos, quante kustos tala specular komendo.

Pro quo la fer-ligno esas tante valorizita? Ol esas nigra od obskura ligno, qua devas taliesar til ke olca divenas brilanta e glata, sen-aspera por la takto. Lua hardeso esas un de la traiti, quin ca ligno posedas e pro to ol nomesas fer-ligno, ligno feratra, tante harda e densa kam fero. Pro ca hardeso esas desfacila facar figuri ek fer-ligno e bezonas specala habileso. La Oneya tesota naskas e kreskas en la Sonorana dezerto, qua embracas parto di la stati Sonora ed Arizona (Usa), ubi existas nacionala foresto, qua nomesas precize Olneya Tesota. Prezente ca speco di arboro protektesas dal autoritatozi e lua rekoltado esas tre surveyata pro l'ecesiva explotado por taliado di figuri por turismala komerco e pro la destruktado di lua naturala medio pro agrokultivala skopi.

Nuntempe l'indijena Seri, qui lojas an la rivo di la Maro di Cortez, esas l'unika homi, qui havas libera permiso por rekoltar la fer-ligno senrestrikte.

Se vu uldie obtenos figuro ek fer-ligno, vu pozez ol sur vua skribtable e certe vu prizos la beleso dil objekto.

(a: Jose Cossio, Mexikia)

Eminenta, grandioza, dolca

La Händel-yaro 2009 komencas

Yen ilu – kun fiere inflita pektoro. O la redingoto klemas sur la ventro? Händel prizis manjar bone. Lo esas videbla. Sinistre la skando-bastono, dextre la muzikala pupitro kun la “Messias”- particiono. Tri metri alta esas la monumento, quan la civitani di Halle 1859 erekjis por sua maxim famoza filiulo okazione di sua 100esma mortal-aniversario. Nun on preparas la 250-yaro-solenajo.

Ye la 23esma di februaro 1685 en la „Gelber Hirsch“ (flava cervo) en Halle naskita – esas catempe muzeo – pos sua morto ye la 14esma di aprilo 1759 la kompozisto enterigesis en la Londona Westminster Abbey. Ula rejala honoro. Il dezirabis lo tale. Kad il sufritis de manio di la grandeso? No, anke la publiko, qua frequentabis sua oratorii e manifestis milope la lasta honoro a lu, anke volis lo tale.

Forsan la Londonani amis lia George Frideric plu multe kam sua patro. Ilca esis kom balnisto viro di la praktiko: sua filiulo devus studiar la yuro-cienco. Ma sekrete sur la granario ilta okupesis su per sua klavikordo. La duko entuziasmeskis, kande la filiuleto di sua korpo-mediko pleis orgeno koram lu. La mikrulo instruktesis. Kande sua patro mortis, la 12 yari evanto ja kompozabis kantati. Kad esis pieso, ke Händel nun tamen studiis yurocienco? Egala – balde il cesis la studiado, divenis katedral-organisto e lernis anke quik cembalo, violino e hoboyo.

Apene 17 yari evanta Händel liveras sua hemlando. Ibe il atingabis omno. Hamburg, la chefa centro dil opero, atraktas same kam plu tarde Firenze, Venecia, Napoli, Roma, Hannover, London. Ja sua unesma opero sucesegis. Preske 2009 ni celebrabus ne la 250esma, ma la 305esma mortal-aniversario, nam antee resonis l'unesma sono di “Almira”, la yuna kompozero duelis kontre ula muzikisto. Fortunoze l'espado di ca pecigeskis ye la jakobutono di Händel. Lo specala dil “Almira”: Omna kantistuli kantas per sua voce naturala. Lo chanjesis pos la sejorno di Händel en Italia. Ibe on modigis institucar eunuki.

Nuntempe kontra-tenori asumas ca roli – o kantistini quale Cecilia Bartoli, qua en tv- reklam-ceno sollicitis por Händel. Ma ka la jeans'-vendisti savas, ke li kompras lia „Levis“ sub l'influo di ula Händel-sarabando? Händel kom kasoj-magneto. Talo il esis ja dum sua viv-duro. Ja la tre yuna “famoso sassone”, la famoza Saxono por pompoza enceniguri luris la pekunio ek la posho di la Medici & Co. Konseque Händel heredigis a la mondo ne nur 600 verki, ma anke a sua nevino l'impozanta sumo de transkalkulita 20 milion Euro.

Staciono sequanta: Roma. La papo interdiktis plear operi. La 22 yari evanto variis sua taktiko. Il skribis sua unesma oratorio „Der Triumph der Zeit und der Ernüchterung“ (la triumfo di la tempo e di la des-ebriigo). 1712 il iris a London. Per “Rinaldo” il esis ibe tre sucesoza. Pro la suceso establisesis balde duesma opero-societo – e kom reakto pos to plusa 24 Händel-oratorii. Tam fortika kam urso il semblis: surmenado e ne laste sua prefero por kalorioza dishi korodadis la saneso di Händel. “Eventis ye la 13esma di aprilo 1737”, skribis Stefan Zweig, “kande la tota domo tremeskas pro matida stroko.” 52 yari evante Händel maladeskas de apoplexo. Il reposas, risaneskas en Aachen – e kin yari plu tarde il skribos la verko di sua vivo. On dicas, ke dum tri semani jorne e nokte il laboris ye la “Messias”, ofte fuzante en lakrimi. Pos l’unesma reprezento la „Dublin Journal“ skribis: “Lo eminenta, lo grandioza e lo dolca... konspiris l’una kun l’altra por entuziasmigar la kordio e la orelo...”. Anke sua sociala engajado esas laudata. La Londonani erektilis monumento por lu ja dum viv-tempo.

Beethoven estimis Händel kom la maxim granda kompozisto. Tamen dum 160 yari il esis oblikiata. La regeneron di sua muziko ni debas Göttingen, ube depos 1920 omnayare festala ludi eventas, ma dum 2009 la tota muzik-mondo festos lu.

Artiklo da Cornelia Raupach, ek “die Kirche” (4. 1. 09)

(t: gs)

Memoreyi pri G. F. Händel en Halle/Saale

↑ La nasko-domo pos la rinovigo

→ La monumento, kreita da Hermann Heidel, fondita da lua Germana ed Angla adoranti.

21 voyi a la maxim alta punto di Hispania

La parko nacionala Teide sur Tenerife prenita sub protekto dal UNESCO esas vintrala atraktajo

“Uuuuuuuuh” – Longa murmurado trapasas la gondolo di la shancelanta funikulara fervoyo. La maxim multa vechanti serchas instintale apogilo, ante ke li ridas kelkete jenate e pose respiras quietigite. An singla pilastro eventas la sama spektaklo, nam ibe la gondoli sempre impulsesas kelkete”, klarigis Santiago Hernández. La 36 yari evanta Kanarano laboras depos 1992 kom surveyisto che la funikularo proxim la Teide – la maxim alta monto di Hispania. Sua somito alta de 3718 metri salias super la vivoza litorala urbi, super terasigita agri, mikra viteyi ed abundanta pinio-foresti. En alteso cirkume de 2000 metri la Teide prizentas su kom meskina volkan-kono meze di ula dezertatra luno-peizajo ek rigideskita lava-torenti e nigra skorio-agri, ma anke red-bruna “Magma”-lagi, giganta bazalt-peci e bizara roko-figuri.

“Cirkume 3000 vizitanti venas omnadie aden la nacionala parko Teide por konoceskar l’extraordinara peizajo”, naracas Santiago Hernández. La regiono di protektorato granda de 18 990 hektari esas la chef-atraktajo di Tenerife – e depos junio 2007 naturheredajo mondala dil UNESCO. La maxim multa vakancanti tra-iras ol per lokac-automobilo por admirar la nigra

Obsidian-agri di Tabonal Negro, por marchar a la bufonatra roko-pintegi di Roques de Garcia e por fotografar la flave florifanta rukolo dil Ucanca-planajo – od anke por vehar per la funikularo adsur la somito di la Teide. “Somere hike pokoj eventas”, konfesas Santiago Hernández, “Madum la vintrala mi-yaro on mustas vartar eventuale avan la gondoli.”

La pendul-treno inaugurita 1971 bezonas ok minuti por sua veho a la vid-teraso “La Rambleta”, situita en alteso de 3555 metri. La maxim multa voyajanti venas por duima horo aden la des-densa aero di la somito por klimar adsur la meskina krater-bordo di la Teide e juar la vasta vido vers la vicina insuli di Tenerife. Lore li drinkas ankore taso de kafeo apud la panoramo-fenestro di la funikular-staciono, pose retrovehas aden la plu densa aero.

Ja 1799 Alexander von Humboldt laudis la multeso de piktinda charmo di la regiono. Cirkume 24 horin il bezonabas por la acenso a la somito di la Teide, il raportis. Catempe vigoroza voyajanti trovas ne nur 21 voyi, ma anke moderna mont-dometo e du centri por vizitanti kun mapi ed expozeyi relate vulkanologio, plantaro ed animalaro en la parko. “E maxim tarde ye la somito di la Teide omni entuziasmeskas – same kam Alexander von Humboldt”, naracis Santiago Hernández.

Artiklo da Martin Seger, ek “Neues Deutschland”
(t: gs)

Solvo dil enigmato (pag. 20)

Solvo-vorti:

PARLAMENTALA DEMOKRATIO

Ofro

Omna Idisti, qui volas difuzar Ido, devus uzar nia Ido-reklamo-marki sur sua kuverti od altra postala sendaji. Specala ofro: Kontre sendo di bilieto di 5 Euro ni sendas 2 serii di la Ido-marki Europa 1962/63 (entote 720 marki) ed un folio dil Europa-Ido-marki 1961. Voluntez komendar che la Germana Ido-societo, Archiv, D-37284 Waldkappel-Burghofen.

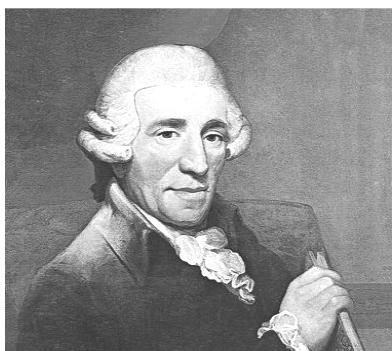
Haydn e Mozart

Uldie Haydn vizitesis da Mozart. Jokeme Haydn postulis de Mozart, ke ilca skribez kompozuro, quan Haydn ne povus quik plear de la folio. La propozo acceptesis. Kom preco por la perdanto decidedisis, ke lu pagez di neo kun champanio. Mozart sideskis an skribtable, ed en kurta tempo lu levis su, donante la kompozuro a sua amiko kun la vorti: "Nur me, ma ne vu povos plear ca peco." Astonita pri la simpleso e facileso di la tasko, Haydn sideskis an la piano e komencis plear. Ma lu ne ja atingabis la mezo di la muzikala joko, kande lu klameskis: "Quon to signifikas, Mozart? Vu igas me extensar la du manui a la maxim extere fini di la piano e postulas samtempe, ke me frapez klavo en la mezo. Ca taskon nulu povas solvar!"

Haydn und Mozart

Eines Tages wurde Haydn von Mozart besucht. Scherhaft verlangte Haydn von Mozart, dass dieser eine Komposition schreibe, die Haydn nicht sogleich vom Blatt abspielen könne. Der Vorschlag wurde angenommen. Als Preis für den Verlierer wurde festgelegt, dass er ein Mittagessen mit dem Gewinner bezahlen soll. Mozart setzte sich an den Schreibtisch, und in sehr kurzer Zeit erhob er sich, indem er die Komposition seinem Freund mit den Worten überreichte: „Nur ich, aber nicht Sie können dieses Stück spielen.“ Erstaunt über die Einfachheit und Leichtigkeit der Aufgabe setzte sich Haydn ans Klavier und begann zu spielen. Aber er hatte noch nicht die Mitte des musikalischen Scherzes erreicht, als er ausrief: „Was bedeutet das, Mozart? Sie verlassen mich, die zwei Hände bis zu den äußersten Enden des Klaviers auszubreiten und verlangen gleichzeitig, dass ich eine Taste in der Mitte anschlage. Diese Aufgabe kann niemand lösen!“

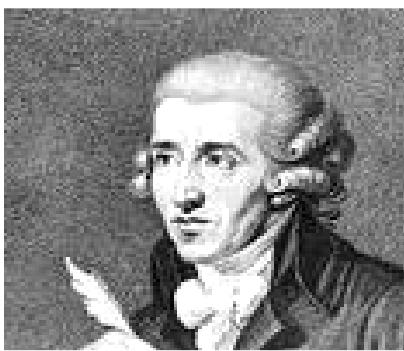
Mozart sideskis sur la plaso di Haydn e pleis rapide la facila komenco, e kande lu arivis al ne-possibla loko, lu pleis talmaniere, ke lu frapis per la manui la klavi ye la du fini dil instrumento e, flexinte su, per sua longa nazo la klavo en la mezo. Kun Homerala

ridado Haydn deklaris su vinkita, lu pagis la dineo, e Mozart probable l'unesma foyo debis la vinko ne a sua talento, ma a sua longa nazo.

(t:A.Widmer/fm)

Mozart setzte sich auf den Platz Haydns und spielte schnell den leichten Anfang, und als er an die unmögliche Stelle kam, spielte er in der Art, dass er mit den Händen die Tasten an den beiden Enden des Instruments anschlug und, sich niederbeugend, mit seiner langen Nase die Taste in der Mitte. Mit Homerischem Gelächter

erklärte sich Haydn für besiegt, bezahlte das Mittagessen, und möglicherweise schuldete Mozart seinen Sieg erstmals nicht seinem Talent, sondern seiner langen Nase.

Rendevuo

Dum la absenteso di sua spozo muliero havis rendevuo kun sua amoranto, kande el audis venar sua spozo. Quik el celis la amaranto en riz-sako, qua stacis en angulo di la chambro. Kande nun

la spozo eniris, il perceptis, ke irgo ne esis justa e questionis furiante: “Quon tu esas facinta aden la sako?” La muliero pro la pavoro ne povis respondar. Pos ula pauzo sonis voco ek la sako: “Rizo.”

Ek la Chiniana

(t: gs)

La apri eniris Berlin

La apri deskovris la plezuro dil urbala vivo en Berlin e vagadas milope en la Germana chefurbo, tale iracigante la autoritatozi e la habitanti di ca urbo, ma genitante anke certena simpatio.

Adminime 5000 til 8000 apri e apro-yuni instalis su en Berlin, olqua esas urbo qua abundegas de boski e verda spaci, segun la regionala Oficeyo dil foresti.

Li esas vera plago. Nome, omnaloke ube li pasas, la apri exploras, plugas la gazono pro ke li serchadas vermi, heliki ed insekti, dum ke li devastas dungi e rezidui-saki depozita sur la trotuari, e produktas kelkafoye grava choseo-acidenti. Plu kam milo de li mortigesis en Berlin inter aprilo e septembro, la plu multo per pafi e “25-30% lor choseo-acidenti”. La regionala Oficeyo dil foresti opinionas, ke la nombro de viktimi “grande superiros” le 2000 til venonta marto.

Depos la komenco dil yari 2000, “urbana chasisti” komisita dal urbana autoritatozi probas limitizar ica problemo, olqua esas la precipua motivo di advoki che la telefonala lineo dil aludita Oficeyo e qua esas dedikata a la problemeti asociita a neamansita animali.

Ma trakar bestii sen endanjerigar la habitanti dil Germana chefurbo esas desfacila tasko. La apri esas sempre min sovaja, li audacas irar dumjorne hordope aden korti di imobli, e mem apartamenti dil teretajo kande la porto apertesas. Ed anke „sur lud-arei od en infant-gardeni“ remarkigas Mark Franusch, porparolanto dil regionala Oficeyo dil foresti. Sur la aceso-greti a lia gardeni, certena Berlinani akrochis afishi “Atenez apri” quin li ipsa fabrikis e qui figurizas ita animalo en reda triangulo, akompanata per specala menciono: “Danko por lasar klozata ica pordo”.

Tre atakema ekologiisti

Existas plusa obstaklo a la batalio kontre la apri: “sat granda nombro” de Berlinani, qui esas fakte ekologiala militanti ed extremisti di la skopo dil animalal defenso, refuzas la agado dal 35 urbana chasisti (veterinari, policani, forestala gardisti, e c.) e nutras ica bestii malgre l’interdikto. S-ro Franusch parolas kun indigno: “urbana chasisti konstante molestesas, kelkafoye li insultesas per la vorto ‘asasineri’. Un de li demandis la protekto dil policani pro ke bando de yuni minacis lu per reprezalo pos la bucho di apro.” Tale on povas konstatar ke esas homi qui esas mem min amansita kam l’apri. Nihilominus* Mark Franusch opinionas: „Omnakaze onu ne solvos ica problemo per la chaso. La apri-populo kreskas rapide grandaquante. Lua genitado-procento esas ye cirkum 300%. Oportas lernar vivar kun li same kam kun la foxi, qui esas inter 1000 e 1500 en Berlin.”

Segun la Federuro dil chasisti, ita fulguranta kresko debesas a serio de milda vintri qui poslasis suli richa ye nutrivi ed a la bona qualeso dil kultivi proxim l'urbi, precipue la maizo-kultivo. L'expanso di ta neamansita porki cetere atingas tota Germania, ube 447 494 apri buchesis dum la chaso-sezono 2007-2008, “t.e. 66,33% plusa kam dum la preirinta sezono“. 50 000 de li mortigesis nur en Basa Saxonia (nord-Germania), icon onu ne plus vidis depos 50 yari. „Hannover (nord-Germania) o Wolfsburg (mezwest-Germania) havas anke problemo pro apri enurbe. Ma lo esas tamen en Berlin ke on havas la maxim grava problemo“, tale substrekizis la forestogardisto Franusch.

En tota Germania akumulesas la anekdoti pri intruzi da apri, de Baden-Württemberg (sudwest-Germania) til Saxonia (est-Germania). En Düren (west-Germania) habitanto trovis un de li ye la predio di Kristnasko. Ica animalo esis rodetanta lumoza girlando. On povas tamen opinonar esir felica ke lu ne buchesis sur la Kristonaskala supeo. Cayare la chaso komencis dum la fino dil monato oktobro e la buchado-konjekti, malgre la reprochi dal ekologiisti, esas ye tre alta nivelo: 30 000 apri en Baden-Württemberg opoze a 18 000 dum la pasinta chaso-sezono. E, pro ke esas plu bona preventar kam kuracar, kontre-apra palisadi esas mem konstruktata en certena loki por protektar automobilal chosei.

Omnakaze, se onu dejunas en Germania, onu ne hezitez postular aprokarno ye onua menuo. Per konsumar apro-raguto singlasemane, la 80 975 000 Germani, helpata dal milioni de turisti, qui transitas en lia lando singlayare, esus povonta solvar en maniero, se ne pacoza adminime gastronomiala, ita problemo produktita per tro nombroza neamansita porki.

Artiklo da François Franc, publikigita en la diala jurnal PRESENT

(t: J. Martignon)

Unikajo en Berlin

Mea urbo havas probable l'unika muzeo pri sukro en la mondo. Kom olima laboristo en granda sukrofabrikerio en nordala Germania me volente vizitas e regardas interesoze l'expozaji di la mikra muzeo en Berlin.

Depos 1904 on saveskas ibe la ofte bitra historio di la dolca nutrivo. Lore la societo por la sukro-industrio, fondita ja l'unesma di septembro 1850 en Magdeburg, apertis lua propra instituto en Berlin-Wedding. La kulturala ed ekonomiala historio di la sukro esas videbla ye 480 metro-quadrati. Ultre l'ekonomiala e social-historiala signifiko di la sukro on anke prizentas regardive olua funcione en nia nutrado.

La anciena Europani konocis la dolceso nur di la mielo, qua esis skarsa. Unesmafoye kruc-militisti konocesxis la stranja sukro-kano.

Pose la Europani recevis kano-sukro de la Karibia, de la sukro-insuli.

Ma ica sukro esis tre valoroza luxo. La blokuso kontinentala da Napoleon koakte posibligis la komenco dil betravo-sukro-industrio en Europa. Multa sukriferii fondesis. La historio komencis talmaniere: Dum la yaro 1749 la Berlinana kemiisto Andreas Sigismund Marggraf unesmafoye deskovris sukro en betravi. Pose lua kunlaboranto, Franz Carl Achard, exploreskis ganar sukro ek plantaro indijena en sua domeno en hodia Berlin-Kaulsdorf. Lu konstatis, ke la betravo esis la maxim apta planto. La betravi kreskis en Französisch-Buchholz, olima vilajo apud Berlin. La exploristo Achard sucesoze deskovris uzebla proceduro e la implementaro por ganar industriale betravala sukro. En sua domeno en Cunern (hodie Konary en Polona Silezia) il konstruktigis 1801 la unesma sukrofabrikerio en Germania. La modelo di unesma sukrofabrikerio esas exposita en la muzeo. Rezumo: Deskovro di la sukro en planti eventis en Berlin, e la fondinto di la sukro-industrio ek betravi esis Berlinano.

Retrovez al inventario dil muzeo: On povas spektar multa unika exposaji, exemple valoroza sukro-kulieri arjentoza, hakili, sakarimetro, kandio-kristali, utensili por analizar e por explotar la rezidui di la sukrafado, exemple kartoni, vinagro, alkoholo, dungo e foreji. En la muzeo on trovas un anciena muelilo de Bolivia, per qua la kano esis ekpresita. On opinias en la muzeo, ke sukro livras ne nur valoroza energio, ma anke fortigas nia bonstendo. Pos la produktesko industriala la sukro ne plus esis luxajo ma varo por omni. Sukro nun trovesas en multa nutrivi. Regardive on exposas la sukrala kontenajo di multa nutrivi.

Quo exakte esas sukro? Qualamaniere eventas la fotosintezo? La sukro produktesas en verda planti per la helpo di klorofilo e sun-lumo ek aquo e karbodioxido. Komence genitesas nur grap-sukro (glikoso) e pose ek olta betrav-sukro (sakaroso), amilo e celuloso. Desfacila kombinuri kemiala en la exposyeo esas explikita simple e kompreneble. Per ca maniero anke molekuli e kristali ne plus esas abstrakta nocioni ma komprenebla facile. Depos 1995 la sukro-muzeo apartenas a la fondaĵo di la Germana Tekniko-Muzeo Berlin. En proxima vicino on trovas moderna ciencala parko kontenanta laboratorii pri frumentala teknologio, alkoholifado e birifado.

Kom longyara kristalifisto, olim nomigita sukro-koquisto, me ofras mea guidado tra la sukromuzeo. Ka bona? Lore me raportus pri la desfacila produktado di kristali. Ka vu savas, ke en la sukrofabrikerio en l'urbeto Anklam on produktas anke benzino ek la sukroza suko di betravi, nomigita kom bio-etanolo por movebligar automobili ed altra trafikili. Ja de longa tempo Brazilia produktadas ol.

(a: es)

Por nia komencanti /Für unsere Anfänger

Lektion 10

UNBESTIMMTE PRONOMEN

Wegen ihres häufigen Auftretens müssen diese Wörter besonders erwähnt werden.

ula (Adj.) – ein gewisser, **ulu** (Pron.) - jemand, **ulo** (Subst.) – etwas (Ding).

Ula libro – ein gewisses Buch (unbetont).

Ulu dicis ... - jemand (eine bestimmte Person) sagte ...

Ulo mankas. – Etwas fehlt.

Irga – irgendein, **irgu** – irgendjemand, **irgo** – irgendetwas. Wird in gleicher Weise wie **ula**, **ulu**, **ulo** gebraucht.

Irgo konvenos – Irgendetwas wird passen.

Kelka, kelko – etwas (unbestimmte Anzahl oder Menge).

Kelka homi – einige Menschen

Donez a me kelko – Gib mit etwas (davon).

Beachte den Unterschied zwischen **kelka** und **poka**. **Kelka** bedeutet einige, eine gewisse Menge (Gegensatz **nula** – keine); **poka** bedeutet wenige, ein paar (Gegensatz **multa** – viele).

Omna – alle, **omnu** – jeder, **omna homi** – alle Menschen

omni dicis – alle sagten

omnu kantis – jeder sang

omno esas hike – alles ist hier.

Altra – andere, **altru** – anderer, **altro** – anderes: **altra homi** – andere Menschen

altru parolos – ein anderer wird sprechen

altro montros, ke ... - ein anderes (Ding) wird zeigen, dass ...

Nula – kein, **nulu** – niemand, **nulo** – nichts (Gegensatz von **ula** usw.).

Singla – jeder einzelne

singla karti – einzelne Karten

li venis single – sie kamen einzeln (jeder für sich)

dek cent po singla peco – zehn Cent je (einzelnes) Stück.

Der Unterschied zwischen **omna** und **singla** ist gering, aber deutlich.

Omna bedeutet *alle* im Kollektiv, **singla** bedeutet *jeder einzelne*.

Omnu parolis, singlu en sua linguo. – Jeder sprach, jeder in seiner (eigenen) Sprache.

Beachte, dass *einander* mit **una l'altra** (pl. **uni l'altri**) übersetzt werden kann, wenn das Präfix **inter-** ungeeignet ist:

Amez uni l'altri. – Liebt einander.

Li interparolis longe. – Sie sprachen lange miteinander.

Li donis donaci uni a l'altri. – Sie gaben einander Geschenke.

AFFIXE

-aj, an einer Verbwurzel (transitiv oder gemischt) drückt es das Objekt aus, an dem die Handlung ausgeführt wird.

Manjajo – Speise (das, was gegessen wird),

drinkajo – Getränk,

chanjajo – veränderter Gegenstand oder Sache.

Mit einem intransitiven Verb kennzeichnet es das Subjekt einer Handlung.

Rezultajo – Ergebnis,

restajo – Rest, Rückstand.

Mit einer anderen Wurzel

kennzeichnet es einen Gegenstand, der aus dem Material gemacht ist oder dessen Qualität besitzt.

Lanajo – Wollsache,

belajo – schöne Sache,

molajo – Weichteil.

Darüber hinaus drückt es einen Akt des Grundwortes aus:

Amikajo – Freundlichkeit,

infantajo – Kinderei.

-ur, kennzeichnet das konkrete Ergebnis einer Handlung, das durch das transitive Verb vorgegeben ist:

pikturo – Gemälde,

fotografuro – Photo,

imituro – Imitation, (vergleiche

imitajo – imitiertes Objekt),

imprimuro – Druckerzeugnis.

-ar, Vereinigung einer Anzahl Dinge (-schaft).

Homaro – Menschheit,

vortaro – Wortschatz,

ex-, ehemalige Funktion:

Exkonsulo – früherer Konsul,
exoficiro – früherer Offizier.

-um, unbestimmtes Suffix mit keiner festgelegten Bedeutung.

Beispiele: **Mondumo** – vornehme Welt,

mi-mondumo – Halbwelt,

foliumar – durchblättern (Buch),

kolumo – Kragen,

nukumo – Nackenschutz.

KONVERSATION

Bist du ein Schachspieler?

Ka tu esas shak-ludero?

Einst kannte ich die Züge.

Olim me savis la stroki.

Ich habe die Namen der Figuren vergessen.

Me obliiviis la nomi di la figuri.

Ich könnte nicht einmal richtig rochieren.

Me ne povus mem roquar korekte.

Würdest du lieber herausgehen und die frische Luft gnießen?

Ka tu preferus ekirar e juar la fresha aero?

Ja wirklich; der Regen hat aufgehört.
Yes certe; la pluvo cesis.

Gut, dann nehmen wir unsere Schirme, falls es wieder anfängt (zu regnen).

Bone, ni prenos nia parapluvi,

kaze ke ol rikomencos.

Wenn dir kalt wird, bleiben wir nicht lange.

Se tu sentos kolda, ni ne restos longatempe.

Enigmato

Klarigiva vorti por ica enigmato

Anagrammo (ek Greka: transpozuro) esas vorto o vorti, qua kompozesas per permutado di partikulara literi o silabi di altra vorto o vorti. Anke kompleta sintaxala frazi povas anagramifar.

Specala modelo di anagrammo esas palindromo. Ca esas lektebla en amba sinsi, en qui la senso povas permanar o variar.

Germana exempli: RENTNER – RENTNER; LAGER – REGAL.

Yen 16 Germana kompleta anagrami apartenanta
ad du Ido-vorti, qua karakterizas rejimo de guverno en la FRG:

kapriolten malade atomar
rate malade Proklamation
kompariert malade atonal
paart klitoralem Adenoma
adoptiert anomal Karamel
plakatiert anomal marode
trank malade Laparotomie
malade Proklamation rate

apikale anormale Mordtat
kapriolte atonalem Drama
malader Anatom kapriolte
total paranoidem Karamel
alte Laparotomie drankam
kapriolten adoralem Maat
anomaler Adam kaprioltet
aalen kapitalem Motorrad

P									
									O

(a: rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin
od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin
Konto 184566106, BLZ 10010010

Membri dil Germana Ido-Societo
recevas l' Ido-Saluto gratuite.

Por ne-membri la yarala abono
kustas adminime € 5,00.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),

A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)

a = autor: t = tradukero